

Žolių skulptūros

Šiuolaikinėje lietuvių tautodailėje pastebime atgijusį domėjimąsi žolių skulptūromis. Parodose kartais autorių sukuriami objektai sunkiai priskiriami konkrečiam žanrui. Nagrinėdami giliausias žolinės plastikos tradicijas, atrandame išskirtinį Punsko-Seinų krašto tautodailės reiškinių – Žolinių vainikus. Dabartinėje Lenkijos teritorijoje gyvenantiems lietuviams susidarė palankios sąlygos išlaikyti ir puoselėti sugebėjimą kurti Žolinių vainikus.

Anot etnologijos mokslų dr. Vytauto Tumėno, Punsko-Seinų krašto vainikai išsiskiria meniškumu, sudėtingumu, išradingumu, įvairove. Lietuvoje ši paprotinės-apeiginės Žolinių tautodailės rūšis nežinoma, bet panašumų galima rasti (ypač medžiagos panaudojimo požiūriu) – verbų tradicijoje. Punsko-Seinų krašto Žolinių šventės vainikų pavadinimas yra sąlyginis, juos galima vadinti ir nešiojamais kaimo procesijų altorėliais, koplytėlėmis ir karūnomis, kryžiais. Šie kūriniai neturi vieno autoriaus – juos ir šiandien kuria kaimų bendruomenių nariai. Pastaruoju metu aktyviai šia kūrybos sritimi susidomi jaunimo bendruomenės. Tai itin savitas, Lietuvoje nežinomas kolektyvinės tautodailės reiškinys. Vainikus Žolinių proga iš javų ir kitų žolynų kuria kiekvienas kaimas, todėl tai tarsi tam tikros meninės varžytuvės dėl gražesnio, išpūdingesnio kaimo vainiko. Vainikai po šventės nėra saugomi, todėl tik keletas jų yra patekę į Senosios klebonijos galerijos muziejų. Kaip atrodė kiti vainikai galime matyti iš Žolinių procesijų metu darytų nuotraukų.

V. Tumėnas 2008 metais pastebėjo ypatingą tautodailininkės iš Seinų Birutės Roglienės kūrybos pobūdį. Jos kūriniai konstruojami iš javų, kukurūzų grūdų, pupų bei žolynų. Kolekcijoje ne vien vainikai. Autorė sukūrusi Marijos skulptūrą - tai portretinis kūrinys, reikalaujantis tikslingo komponavimo spalvinių dėmių, faktūros, formų, sudarančių šviesotamsą. Taip pavyksta sukurti neįtikėtinais sudėtingą, keliaaukštės sandaros erdvinę figūrą.

Savo kūrybos kelią nuo žolių skulptūrų, verbų, sodų, paukščių, arkliukų yra pradėjęs Ukmergės r. gyvenantis Gintautas Gavenavičius. Skirtingai nuo Punsko-Seinų krašte kuriamų objektų Žolinėms, G. Gavenavičiaus skulptūros – puikiai sukomponuotos figūrinės kompozicijos. Menininko braižui didelę įtaką padarė 1980 m. baigtas S. Žuko dailės technikumai. Kūrinių ekspresijos pagrindą sudaro iš tradicinės lietuvių medinės skulptūros pareinantis konstruktyvumas, formos aiškumas, apibendrinimas, sudarantis sąlygas išreikšti gilų vidinį turinį. Kūrybos pradžioje pirmosios skulptūros buvo rišamos iš smilgų kotų sutvirtintų linų pakulomis. Didėjant kūrinių formatui ir jų sudėtingumui, autorius perėjo prie kitos technologijos. Jis ėmė naudoti linų pluošto grįžtes, sutvirtinimus pateikdamas kaip puošmeną ar skulptūros detalę. Lino pluoštas leido skulptūrose pabrėžti kūrinio architektoniką, organiškai suaugusią su vaizduojamu personažu ir

papildančia jį. Išlaikydamas paprastą ir tvirtą skulptūrų sandarą, G. Gavenavičius nepraranda ryšio su Žolinių vainikų ar skulptūrų ekspresyvumu. Menininkas teigia iškart pajutęs lino jėgą ir galią. Juk lietuviams linas beveik šventas, dainose apdainuotas augalas, kuris jo rankose tampa puikia elastinga, tvirta medžiaga. Pats lino pluoštas lemia autoriaus kūrybinį stilių, apibrėžia ribas, neleidžia nuklysti į smulkmenas, suteikia rimties, susikaupimo, lakoniškumo, kuris būdingas lietuvių tradicinei skulptūrai.

Kiekvieno menininko atėjimas į kūrybinį pasaulį yra savitas. Tautodailininkė Viktorija Bitinaitė-Stankevičienė pradėjo nuo pažintinio domėjimosi augalais, vedama senelio botaniko. Menininkė prisimena, kad net silpnai regėdamas senatvėje, jos senelis paimdavo bet kokio augalo lapą ir jį palietęs galėdavo pasakyti jo lietuvišką ir lotynišką pavadinimus. Pradžioje V. Bitinaitė žavėjosi verbomis: „jaučiuosi lyg tikra verbų močiutė“ - juokavo jauna tautodailininkė. Vasarą kartu su mažamečiais vaikais išskylaudama ir poilsiaudama gamtoje, ji prisirenka įvairių augalų, iš kurių žiemą pradeda pinti verbas, paukščius, skulptūras. Daugiausia naudoja natūralią žalią spalvą išlaikančius meldus. Jų prisirenka paežerėse. Kartais įpina ir kadagio šakelių, nors šį augalą senoliai naudoja retai. Kadagys nemėgstamas dėl to, kad kūriniuose nėra ilgaamžis. Jo spygliai greitai apdžiūsta ir nubyra. Žolių skulptūrų kūrėjai stengiasi kuo mažiau naudoti greitai spalvas keičiančius augalus. Mažiausiai kinta geltona ir žalia spalvos. Patirtį įgijusi kurdama verbas V. Bitinaitė susipažino su G. Gavenavičiaus lino pluošto skulptūromis. Tai paskatino ieškoti „savojo kelio“.

Tradicinės verbos formoje menininkė pradėjo komponuoti sudėtingas temines kompozicijas. Verba išaugo iki dvimetinės vertikalios ažūrinės, trapios skulptūros angelo, paukščio, avinėlio, žirgelio tema. Konstrukciją lipdydama ant vieno stuburinio stiebo autorė išlaiko „verbos“ pavidalą. Pagrindinė darbinė medžiaga yra meldai, surinkti ir išdžiovinti vasarą, išlaikantys savo pilkai gelsvą žalumą. Derindama kitas žoles V. Bitinaitė nesuardo visumos. Nutolsta nuo verboms būdingo ryškaus, kartais kontrastingo spalvingumo. Pasirinkimų visuma sudarė savitą autorės braižą. Jos kūriniai aiškiai skiriasi nuo Punsko-Seinų Žolinių vainikų, G. Gavenavičiaus lino skulptūrų ir nuo Vilniaus kraštui būdingų tradicinių verbų. Naudojamų medžiagų pasirinkimas lėmė ir rišimo techniką, kuri kartais tampa pynimu. Plačiau šį būdą tautodailininkė naudoja skulptūrose. Pynimo faktūra įdomiai atsiskleidžia sklandančių kabančių paukščių sparnuose, įvairių dydžių drakonuose ar angeluose. Reikšminga savo kūrybos pasiekimą menininkė pristatė 2008 m. Veisėjuose rengiamame „Šv. Jurgio“ skulptūrų konkurse. Eksponuotas interjerinis kūrinys „Šv. Jurgis“ – figūrinė žolių skulptūra. Erdvinės trimatės formos sukurtos labai išradingai pynimui pereinant į žolių pluoštą. Ant kvadratinio metro plokštumos išskyla sudėtinga techninė konstrukcija apipinta žolių faktūromis. Silueto ir piešinio dinamikai pabrėžti autorė sugeba išnaudoti medžiagų faktūrą ir spalvinį toną. Uždavinys sudėtingas, nes išlaikomas gelsvai žalsvas natūralus koloritas, neįvedant

kontrastų, išnaudojant formų šviesotamsą. Tai bruožai, skiriantys V. Bitinaitės kūrinius nuo tradicinių verbų ir siejantys su tradicine lietuvių skulptūra.

Kaune gyvenanti tautodailininkė Gintvilė Giedraitienė savo kūryboje nesistengė reformuoti tradicinių žolių skulptūros ištakų. Jos kūriniuose nėra eksperimentų su skirtingomis medžiagomis. Pagrindinė raiškos priemonė yra aiškiai konstruktyvus siluetas, kaip lietuvių tradicinėje kalvystėje ar popieriaus karpiniuose. G. Giedraitienės kūrybinis procesas skiriasi tuo, kad piešinyje įgyvendina iki smulkmenų griežtai suformuotą sumanymą. Jos kūriniai nevirsta didelėmis formomis išlikdami kamerinės erdvės detalėmis. Kartais paukšteliai lizdeliuose yra tik suvenyrai, neturintys pretenzijų į rimtesnį kūrinį. Savo kūryboje apeliuodama į lietuvių tradicines stogastulpių ar koplytstulpių kaltines viršūnes autorė tampa originali, išsiskirianti racionalumu, įvaldytu sentimentalumu. Menininkės kūryboje naudojama simbolika (saulutės, mėnulio, paukščio, gyvybės medžio) išlaiko sąsajas su lietuvių tautodaile.

Kad žolių skulptūros žanras atgimsta, pastebime gausėjant naujų autorių gretoms. Prieš keletą metų parodose ėmė dalyvauti tautodailininkė iš Marijampolės Danutė Saukaitienė. Jos kūrybą galima būtų apibūdinti kaip pradinį-įžanginį etapą. Malonu pastebėti tikrąsias vertingas žanro apraiškas. Kuriant naudojamos tik natūralios žolės. Atsisakoma spalvinių komplikacijų. Pradedama nuo figūrų ar figūrinių kompozicijų. Nevengiama demonstruoti primityvizmo, būdingo lietuvių tautodailės ištakoms. Sprendžiant iš autorės pasirenkamų temų, mitologinių personažų vaizdavimo būdo, apibendrinimo ir detalių atrankos, galime kalbėti apie tautodailininkės pagirtiną skonį. Daugelis iš anksčiau minėtų kūrybinių priemonių nederėtų, jei būtų pateikiama be intuicijos, sielos harmonijos. Tai ir yra dominantė, išskirianti D. Saukaitienės kūrybos principus.

Kita parodose keletą metų dalyvaujanti autorė yra Jurgita Treinytė. Jos kelias į žolių skulptūras labai „moteriškas“. Tautodailininkė yra padariusi daugybę spalvingų puokščių. Tai įvairių rūšių džiovintų gėlių kompozicijos. Dažniausiai tai mažų formatų, romantiškos detalės, neviršijančios suvenyro sąvokos. Iš jų galima spręsti, kad autorė turi spalvinį jautrumą, techninių žinių. Puokštelės pasižymi charakteringu spalviniu registru, nuotaikingumu. Nagrinėjant Lietuvos tradicinių žolių skulptūrų tematiką apie J. Treinytę nekalbėtume, jei ne paskutinėse parodose eksponuoti tradicine žolių rišimo technika pateikti kūriniai. Tai žirgelio kinkinys važnyčiojamas kiškio, tupintys stilizuoti kiškėliai su verba rankose, mitologiniai paukščiai su Velykų margučiais. Visiems J. Treinytės kūriniams būdingas spalvinių sugebėjimų demonstravimas, įpinant įvairius džiovintus žiedus, nevenigiant kontrastingų tonų.

Lietuvos tautodailininkų sąjunga daugiau nei keturis dešimtmečius savo veikloje puoselėjo ir garsino lietuvių žolių skulptūros tradicijas. Edukacinio proceso nuoseklumas davė rezultatų. Malonu pastebėti, kad ateinančių kartų kūrėjai rimtai imasi šio žanro ir aktyviai dalyvauja kultūriniame procese.